

Inhoud

- Inleiding – Platland 7
Margriet van der Kooi
- 1 Appeltaart bakken en opvoeden 13
Wim ter Horst
- 2 Ouderliefde 20
Wim ter Horst
- 3 Levensweg – De eerste zeven jaar: traject 0, 1 en 2 39
Wim ter Horst
- 4 Levensweg – Het schoolkind op traject 3 64
Wim ter Horst
- 5 Levensweg – De puberteit als traject 4 84
Wim ter Horst
- 6 Het vijfde gebod – Eerwaarde ouders 112
Margriet van der Kooi
- 7 Het tweede gebod – Tot in het derde en vierde geslacht 123
Margriet van der Kooi
- 8 Loslaten – Een weg naar God 131
Margriet van der Kooi
- 9 Groter blijdschap ken ik niet 142
Margriet van der Kooi
- 10 Ruggengraat of rib 150
Margriet van der Kooi
- 11 Over identiteit en fier vertrouwen 169
Margriet van der Kooi
- 12 Langs welke weg komt Gods heil? 181
Margriet van der Kooi
- 13 Een stok en een staf – Verhalen van hoop 185
Margriet van der Kooi

Appeltaart bakken en opvoeden

Wim ter Horst

Het onderwerp van dit boek brengt me als pedagoog altijd de smaak van appeltaart in de mond. Dat komt zo.

Toen ik nog spreekbeurten en trainingen verzorgde, was ik eens door een christelijke vrouwenclub uitgenodigd voor een studiedag over christelijke opvoeding in deze tijd. Om half tien 's ochtends zat ik al aan een tafeltje met drie opgewekte dames, een kop koffie en een onfatsoenlijk groot stuk zelfgebakken appeltaart. Er was iets misgegaan met de catering. In plaats van acht dames waren er zestien gevraagd om voor de gelegenheid een appeltaart te bakken. Vandaar dat er nogal ruim bemeten porties werden geserveerd en als enige man in het gezelschap kreeg ik een extra groot stuk. Heerlijk.

Maar dat genot duurde niet lang. Aan een tafeltje schuin achter me hoorde ik iemand poeslief maar met toch een venijnige ondertoon vragen: 'En mevrouw De Vries, is het u gelukt om uw kinderen een christelijke opvoeding te geven?'

Ik draaide me half om en zag een wat oudere dame treurig het hoofd schudden terwijl een andere triomfantelijk glimlachte. Zie zo, die had een punt gescoord.

Mijn eerste opwelling was me in het gesprek te mengen, maar kwaad als ik was deed ik dat wijselijk niet. De appeltaart smaakte

niet meer. In een christelijke vrouwenclub elkaar met ‘mevrouw’ aanspreken en dan steken onder water geven, over de kinderen nota bene.

‘Kinderen!’ Dat is een van de eerste onderwerpen waarover het zal gaan in mijn bijdragen aan dit boek. Wat betekenen ze voor ons en hoe beleven we ze?

Waarover gaat het?

Toen ik op die studiedag het woord kreeg, bleef mijn thuis voorbereide inleiding gevoegelijk in de tas. Het leek me beter de aanwezigen iets te vertellen over de verschillen tussen appeltaart bakken en opvoeden.

Overeenkomsten zijn er ook. Beide lukt niet tussen de bedrijven door en uit de losse pols. Er moet tijd en energie voor worden vrijgemaakt. Appeltaartbakker en opvoeder hebben beiden ook een positieve instelling nodig. De eerste moet er schik in hebben, de tweede bakt er niets van zonder liefde. Dat is een onderwerp apart: liefde.

Een verdere overeenkomst is dat voor beide een zekere vaardigheid en kennis nodig is. Dat wordt dan meteen het derde aandachtspunt in mijn bijdragen. Hiermee zijn we aan het einde van de overeenkomsten en komen de verschillen.

Wie van huis uit heeft meegekregen hoe een appeltaart volgens het speciale recept van oma en mama moet worden gebakken, kan en weet er genoeg van. Maar omdat de situatie waarin wordt opgevoed voortdurend verandert, kan niemand nog precies zo opvoeden als hij of zij zelf is opgevoed. Hoe moet het dan wel?

Met een goed recept, goede ingrediënten en andere benodigheden lukt het – na een paar mislukkingen misschien – iedereen wel een min of meer eetbare appeltaart te bakken. Met de opvoeding van onze kinderen ligt dat wezenlijk anders.

Ten eerste zijn er geen recepten voor. Pastores zoals mede-auteur Margriet van der Kooi en pedagogen zoals ik, kunnen alleen ideeën aanreiken in de hoop dat opvoeders er iets mee kunnen doen. Dat is lang niet altijd het geval. Elk kind is anders en de omstandigheden waarin wordt opgevoed, zijn dat ook. De vaardigheidstrainingen die ons op de televisie worden voorgeschoteld, zijn niet zonder meer overdraagbaar naar andere situaties. Kinderen zijn geen appeltaarten; we kunnen ze niet maken, wel breken. Daarom was de vraag van die mevrouw met haar poesliefte stem zo gemeen. Ten tweede vindt de opvoeding niet plaats in de besloten ruimte van de eigen keuken, maar midden in de wereld die niet buiten de deur te houden is. Met enige moeite lukt dat nog tot de kinderen een jaar of drie, vier zijn. Met veel moeite en de nodige ergernis ook nog min of meer tot hun twaalfde jaar, maar daarna is het afgelopen. Dan komen ze sterk onder de invloed van zogenaamde medeopvoeders. Doordat die herkenbaar zijn, kunnen we proberen ons tegen hen te verzetten als ze ons niet aanstaan.

Veel gevaarlijker zijn de ‘verborgen medeopvoeders’ die hun eigen belang hebben bij de opvoeding van onze kinderen. Ze proberen hen te bewegen een andere weg in te slaan dan wij voor ogen hebben. Dat wil ze nog wel eens lukken, want momentane *wensen* van kinderen komen niet altijd overeen met hun werkelijke, duurzame *behoeften*. Op die laatste – of wat we daarvoor houden – proberen wij als opvoeders in te gaan. Verborgene medeopvoeders zijn er vaak op uit om juist de momentane wensen van kinderen te vervullen. Als het nu alleen maar ging om zoiets als de voorkeur voor ‘minimarsjes’ boven appels, was dat nog tot daaraan toe. Maar het betreft hier de hele consumptieve levenshouding van ‘lekker en leuk, hier en nu!’ Die waart als een besmettelijke ziekte door onze westerse samenleving en niemand is er helemaal immuun voor, wij zelf ook niet. Daardoor kan er tijdens de opvoeding van alles – in onze ogen – verkeerd gáán zonder dat we iets verkeerd hebben gedáán. Onderstrepen en in gedachten houden.

Ten derde zijn kinderen geen ‘product’ van hun opvoeding; ze werken er namelijk zelf ook aan mee. Niet alleen met het inbrengen van unieke aangeboren mogelijkheden en onmogelijkheden. Veel meer doordat rond het derde en vierde levensjaar hun Ik gaat ontluiken. Dat zeggen ze dan ook van zichzelf: ‘Ik ben ik’. Het is een soort tweede geboorte met alle verwarrende en perspectief biedende belevingen die erbij horen.

Er ontstaat nu bij zo’n kind het begin van een eigen wil. Langzamerhand, ‘gaandeweg’ krijgen ze meer te zeggen, meer ‘gezag’. Gewenst uiterlijk gedrag is daarna nog wel af te dwingen, maar innerlijke keuzes niet. Die maken ze in toenemende mate zelf. Anders gezegd: met wat hun in de opvoeding allemaal is bijgebracht, doen ze uiteindelijk wat ze zelf willen. Als dat dan haaks staat op wat hun ouders hoopten, kan dat hard aankomen. Hoe kunnen we daarmee omgaan?

Dit bespreken we verderop in dit boek, in hoofdstuk 8.

Een ander thema dat hiermee samenhangt, is hoe we tegen het leven aankijken. Dat kan op allerlei manieren. Margriet van der Kooi en ik gebruiken hiervoor graag het beeld van het uitzichtbiedende ‘onderweg zijn’. Dat blijkt ook uit de titel van dit boek. We komen er beiden op terug.

Nadat ik dit soort gedachten en nog andere in het midden had gebracht op de studiedag van die christelijke vrouwen, was het pauze. Met opnieuw koffie en een stuk appeltaart. Ik verbeeldde me dat sommigen er nu nadenkend van zaten te eten. Ondertussen noteerden ze aan elk tafeltje enkele gedachten die bij hen waren op gekomen. Niet alleen vragen, maar ook opmerkingen en aanvullingen op wat ik had gezegd. Daar had ik nadrukkelijk om gevraagd. In de christelijke pedagogiek die ik voorsta, is de verhouding van de pedagoog tot de opvoeder namelijk niet die van de alwetende deskundige tot de onwetende leek. Opvoeders en pedagogen hebben elkaar nodig om met de christelijke opvoeding

verder te komen, maar de opvoeders hebben het eerste en het laatste woord.

Ouderliefde nooit tevergeefs

Uit de notities die me werden aangereikt, zijn een paar onderwerpen gekozen die in dit boek ter sprake komen. Vooraf moet hier eerst iets anders worden opgemerkt, iets heel wezenlijks.

In mijn tas zat nog steeds de thuis voorbereide inleiding die ik op die studiedag had willen houden. Daarin had ik de lof willen zingen van de christelijke opvoeding. Een lied van Geloof, Hoop en Liefde, vertrouwen, geborgenheid en diepe vreugde. Van toekomstperspectief dat er niet alleen is in het Licht, hoog op de berg boven de sneeuwrens, maar wonder boven wonder ook in het dal van diepe duisternis. Een optimistisch verhaal waar ik niet alleen wetenschappelijk, maar ook persoonlijk helemaal achter kan staan ondanks alles wat ik achter de rug heb.

Ik heb het toen niet gehouden door die gemene opmerking tegen 'mevrouw' De Vries – ze bleek Ria te heten – en dat overdreven grote stuk appeltaart. Het kwam me toen '*on the spur of the moment*' voor dat er iets anders moest worden gezegd.

Maar daardoor kreeg een aantal van de aanwezigen de indruk dat de christelijke opvoeding eigenlijk maar een riskante bezigheid is. Voor je het weet, doe je iets verkeerd of gaat er iets verkeerd en dan draait het op een mislukking uit.

Maar zo is het echt niet. Wanneer er in liefde wordt opgevoed, zijn de termen gelukken en mislukken niet van toepassing. Liefde voor God en voor onze kinderen is als een vuur dat de eigenschap heeft dat het vuur ontsteekt. Alles wat kinderen met die bedoeling ooit van ons hebben ontvangen, dooft nooit helemaal. 'Het houdt zijn waarde en zal blijven bestaan', als een gloeiende vonk in hun *hart*. Ook als dat hart omhuld is door een korst van onverschilligheid of afweer.

Ouderliefde is nooit tevergeefs. Daarom zal ze – vanuit een pedagogisch gezichtspunt – in hoofdstuk 2 worden bekeken.

Het is heel menselijk dat ouders graag bij hun (jong)volwassen kinderen iets terug willen zien van de liefde die in Gods Naam aan hen is besteed. Al was het maar in de vorm van een heel klein vlammetje. Het is hun niet altijd gegund. Dat doet pijn. Wat kunnen ze daarmee?

Doordat ik op die studiedag niet over het hartverwarmende vuur sprak, maar over de bijkomstige as en sintels, wekte ik bij sommigen een verkeerde indruk. Dat mag met dit boek niet gebeuren.

Je hebt ze nog!

Dan moet me nu toch ook maar een verhaal van het hart dat ik nooit eerder heb verteld omdat ik er geen raad mee wist.

Als ouderling moest ik eens met een jonge, onervaren dominee – het was haar eerste gemeente – op een afschuwelijk moeilijk huisbezoek. We gingen naar een alleengaande moeder met een overleden dochter van achttien, haar enig kind.

Het meisje was onder dramatische omstandigheden door een overdosis heroïne om het leven gekomen. De moeder was natuurlijk helemaal kapot. Nu moest het kind worden begraven en kwamen wij bij haar om de rouwdienst te regelen.

‘Wat moeten we zingen?’ Een hartverscheurende vraag, die toch moest worden gesteld. De arme vrouw wist het meteen. ‘God is getrouw!’ zei ze huilend. Ontdaan keken we elkaar aan. Wat we ook hadden verwacht, dit niet. Eerder ‘Uit diepten van ellende’. Dat wilde ze inderdaad ook wel laten zingen, maar we moesten met ‘God is getrouw’ beginnen.

Jarenlang heb ik er een psychologische betekenis aan gegeven. Een mens klampt zich in een crisis soms zo maar aan iets onzinnigs vast, om niet ter plekke stapelgek te worden. Later ben ik er achter gekomen dat beide liederen bij elkaar horen. Maar sinds-

dien heb ik toch een lichte pedagogische handicap. Want wanneer ik ouders met diepgemeende, terechte klaagverhalen over hun kinderen aanhoor, moet ik altijd de neiging onderdrukken om te zeggen: ‘Zeur niet, je hebt ze nog!’

‘Zeur niet!’ zeg ik beslist niet tegen de lezers van dit boek, want hun klachten en hun pijn zijn terecht. Wel zeg ik: ‘Je hebt ze nog en zorg dat je ze niet verliest. Niet aan de dood, maar vooral ook niet aan het leven.’ Dit boek is onder andere geschreven om bij dat laatste te helpen.

Trajecten

Nog één keer terug naar die studiedag met de appeltaart. Uit de notities en verhalen die ik van de aanwezigen aangereikt kreeg, kwam ook naar voren dat problemen met de christelijke opvoeding een zeer verschillend karakter hebben. Ze zijn afhankelijk van het traject van de levensweg van de kinderen. Schoolkinderen die ongezeglijk zijn in de kerk, scholieren die met geen stok mee te krijgen zijn, (jong)volwassenen die van kerk en/of geloof – dat is niet hetzelfde! – niets meer willen weten en dat rechtvaardigen door bittere verhalen over de hierboven benoemde bijkomende ‘as en sintels’.

Daarom zullen we in de hoofdstukken 3 tot en met 5 die ‘trajecten van de levensweg’ van dichterbij bekijken. In de hoop dat ouders én grootouders er iets mee kunnen doen. Maar eerst moet het gaan over de liefde.

Ouderliefde

Wim ter Horst

In dit hoofdstuk worden enkele aandachtspunten, genoemd in hoofdstuk 1, vanuit een pedagogisch gezichtspunt in samenhang met elkaar van dichterbij bekeken.

Uitbarsting

Karel (14) had gejat. In de kleedkamer van de voetbalclub, uit het jack van een jongen. Zo'n duur elektronisch *musthave gadget* dat soms ineens in de mode is en dat iedereen móet hebben om erbij te horen. De bestolen jongen kende Karel nauwelijks, maar op de een of andere manier waren er toch sterke vermoedens tegen hem gerezen. Die jongen vertelde het thuis. Dat was voor hem erg ongebruikelijk, maar hij moest uitleggen hoe het mogelijk was dat hij dat dure ding alweer kwijt was. Het was namelijk een verjaardagscadeau!

Omdat hij wel vaker stiekem dingen verpatste om aan geld te komen, wilde zijn moeder nu het naadje van de kous weten. Ze belde de moeder van Karel op, Annelies, die ze wel van gezicht kende.

Beide dames liepen ieder al enige tijd rond met vage onlustgevoelens over hun eigen zoon. De moeder van die jongen, omdat ze er niet helemaal gerust op was hoe hij aan geld kwam. Annelies, omdat Karel niet altijd helemaal aannemelijk kon maken hoe hij aan bepaalde voorwerpen en kledingstukken was gekomen.

Het werd, onderkoeld gezegd, een opmerkelijk telefoongesprek. Annelies, die het me later vertelde, was meteen al in alle staten. Ze vond om te beginnen dat de toon van dat mens niet deugde, eiste harde bewijzen en riep dat ze een aanklacht zou indienen wegens valse beschuldigingen. Dat liet de ander zich niet gezeggen. Ze begon heel fel over de kale kak van de vriendenkring van Annelies en haar man. Dat ze het daar met de eerlijkheid ook niet zo nauw namen, want hoe kwamen ze anders aan al dat geld. Het einde van het gesprek kwam toen ze beiden gillend van streek, de verbinding verbraken en nog een uur op de bank zaten te huilen.

‘Wat bezielde me toch?’ vraagt Annelies me een paar dagen later. ‘Waarom ging ik ineens helemaal door het lint? Ik begreep ook wel dat Karel dat ding had gepikt, maar toen dat mens het zei, kon ik haar wel vermoorden.’

‘Was het de toon waarop ze het naar voren bracht?’

‘Die viel best mee. Het is eigenlijk wel een leuke vrouw. Wat is er met me dat ik zo fel tekeerging? Dat doe ik anders nooit. Je kent me toch. Is het de overgang? Moet ik me laten nakijken?’

‘Nee, het was een misplaatste uitbarsting van ouderliefde. Jullie hebben beiden geen beste beurt gemaakt, maar het is wel invoelbaar. Ik zal het uitleggen. Mijn verhaal lijkt in het begin misschien wat ingewikkeld, maar zo zit het leven (soms) in elkaar.’

Een wezenskenmerk van alle aardse leven is dat het leven moet verwekken. Zo is het geschapen. Planten, dieren en mensen, ieder naar zijn eigen aard. “De soort in stand houden”, zeggen biologen graag. Maar dat is een te beperkt gezichtspunt. Beter is: vruchtbaar zijn, beloften vervullen.

In de plantenwereld kan dat alleen als de vruchten – zaden, noten, sporen – *goed terechtkomen*. Dat is van levensbelang. Planten zijn daarvoor toegerust met verschillende, ingenieuze verspreidingsorganen. Sommige vruchten springen weg, andere kunnen worden

meegevoerd door de wind, door het water, door dieren. Het zit planten blijkbaar in hun DNA – huiselijker gezegd: in hun natuur – om hun nakomelingen te beschermen tegen verkeerd terechtkomen. Zo zijn ze geschapen. Ze zijn aangelegd op vruchtbaar zijn en zich te vermenigvuldigen naar hun eigen, plantaardige aard. In de dierenwereld is dat tot op een bepaalde hoogte niet anders omdat dieren in hun organische levenslaag aan planten verwant zijn. Maar – en dat is vooral bij hoger ontwikkelde zoogdieren goed waarneembaar – beschermen is hier niet genoeg. Jonge dieren moeten bovendien een tijd lang worden verzorgd. Dan ontwikkelen ze gedragingen waarmee ze zich in het leven kunnen redden. Ouderdieren verzorgen hun jongen daarom met grote toewijding door het *bewustzijn* dat ze anders verkeerd terechtkomen én omkomen.

Bewustzijn; dat is voor mij het zinnelijk – met de zinnen – gewaarworden van lust en onlust: veiligheid en gevaar, welbevinden en pijn, bevrediging en behoefte. Een plant *reageert* op prikkels. Een dier vertoont *gedrag*, op basis van instincten en reflexen. Het weet het niet, het doet het gewoon.

Het is een ouderdier zijn lust en zijn leven als het de jongen goed gaat. Als dat niet zo is, zal al het mogelijke worden gedaan om daaraan iets te veranderen. Het gaat hier dus om meer en om nog iets anders dan het plantaardige voortbestaan. Die jongen zijn een deel van hun bewustzijn. En als er gevaar dreigt, geeft hun dat een gewaarwording van heftige onlust en per reflex fel (!) gedrag.

Mensen zijn aan planten en dieren verwant in hun organische levenslaag en in die van het bewustzijn; meer niet. Ze zijn geen bewegende planten en evenmin dieren met een beetje meer verstand. Ze zijn in verwantschap met dingen, planten en dieren, tot aanzijn geroepen om tot *zelfbewustzijn* te komen. Dat is om met “zinnen, Ik en hart” te worden opgevoed in en tot Geloof, Hoop en Liefde. Dus moeten ze natuurlijk wel worden beschermd en verzorgd. Maar ook hebben ze ouders – en medeopvoeders – nodig

die hen de “Weg wijzen”. Hierbij denk ik niet alleen aan de weg door het alledaagse leven in het Platland, maar daar bovendien aan de Weg samen met de Heer die van Zichzelf kon zeggen: “Ik ben de Weg en de Waarheid en het Leven.”

Met hun zelfbewustzijn kunnen mensen willens en wetens kiezen en beslissen, verantwoordelijk, liefdevol, doelbewust *handelen*. Ze krijgen door hun zelfbewustzijn geen jongen, maar kinderen. Die hebben ze innig lief. Die zijn Leven van hun leven, Toekomst van hun toekomst, en meer dan dat. Ouders zijn daardoor in niets zo kwetsbaar als in hun kinderen. Als het niet goed met hun kinderen gaat, raakt dat ouders tot in hun hart, hun binnenste binnenste, de kern van hun zelfbewustzijn. ‘Leb’ in de Bijbel. Als dat gebeurt, worden aarde en hemel bewogen om daarin verandering aan te brengen.’

Annelies onderbreekt me. ‘Dat is allemaal heel mooi en diepzinnig. Om het goed door te krijgen, zou ik het moeten kunnen lezen en nalezen. Maar ik het is me nog steeds niet duidelijk waardoor ik zo overdreven fel werd.’

Natuurlijke reacties

‘Als een kind gevaar loopt, gaat dit zijn ouders niet alleen aan het hart, maar het raakt ze altijd óók in hun organisme en hun bewustzijn. Dat zijn ze zichzelf niet bewust, maar het is wel zo.

Als ze niet in een goede conditie zijn, zal hun organisme reageren met hoofdpijn, slaperigheid, vermoeidheid, gebrek aan eetlust, of juist met vaat- of drankzucht. Afhankelijk van de kwetsbare plekken die iedereen heeft. Dat is niet af te doen met “niks as zenuwe”. Het zijn natuurlijke reacties op gevaar dat dreigt voor wat hun het dierbaarste is op de wereld.

Organische uitingen van ouderliefde dus, maar niet erg productief om verder te komen. Deze kunnen namelijk zo de overhand krijgen dat zelfbewust zoeken naar een uitweg door middel van

verantwoordelijk handelen niet eens meer mogelijk is. Dan wordt enige medische ondersteuning noodzakelijk. (Pedagogisch gezien is het heel gevaarlijk om natuurlijke reacties als drukmiddel te gebruiken. “Doe nou maar wat je moeder wil, anders krijgt ze weer migraine”. Of: “Toe nou, geef je vader maar gelijk, anders wordt hij weer benauwd”.)’

Rood lampje

Annelies liep, voor ze begon aan dat opmerkelijke telefoongesprek, zoals gezegd al een tijd rond met vage onlustgevoelens over de eerlijkheid van Karel. ‘Het zat haar niet lekker.’ Maar ouders krijgen gemakkelijk een hekel aan zichzelf als er zonder een echt aanwijsbare reden iets slechts over hun kind in hen opkomt. Als Annelies het onder woorden had gebracht, waren dat onlustgevoel en die hekel tot haar zelfbewustzijn doorgedrongen. Dan had ze er iets mee gekund. Maar uit schaamte sprak ze er met niemand over. Niet met zichzelf, niet met God, niet met een vriendin. Helemaal niet met haar man. Waarom nou niet? Dat zal nog blijken.

De misère bleef daardoor in haar bewustzijn rondspoken en sloeg per reflex om in felle woede en agressie, toen de ander precies benoemde wat ze bij zichzelf verafschuwde. Nu werd haar jong aangevallen en kon ze het verdedigen. Heerlijk! ‘Grrrr!’ Bij die andere moeder zal het waarschijnlijk niet veel anders zijn geweest.

Zulke onredelijke, reflexmatige uitbarstingen van ouderliefde, hoe invoelbaar ook, kunnen de verhoudingen ernstig beschadigen. Hier ging het nog tussen twee min of meer vreemden. Maar hetzelfde kan gebeuren tussen echtgenoten of tussen ouders en kinderen. Dan worden er dingen gezegd die kant noch wal raken en ligt zelfs het gebruik van geweld op de loer.